

УДК 332.122:338.432

О.В. ОЛЬШАНСЬКА

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

**НАУКОВІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНІВ**

У статті визначені теоретико-методологічні та прикладні засади вирішення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій. Обґрунтовано необхідність обґрунтування принципів та визначення чинників, що впливають на функціонування агрокомпаній в сільській місцевості, визначення їх ролі як у розвитку економічних, так і соціальних процесів сільських територій.

Ключові слова: сільські території, регіон, соціально-економічні проблеми розвитку.

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується активним формуванням вертикально інтегрованих систем. У сільському господарстві це проявляється у створенні агрокомпаній, які спеціалізуються на виробництві рослинницької і тваринницької продукції, а також на її промисловій переробці та збуті на глобальних і регіональних ринках.

Діяльність агрокомпаній характеризується двома процесами: глобалізацією – поширеністю діяльності на різні регіони країни та світу при виробництві продукції, формуючи тим самим міжрегіональну систему, і локалізацією економічної діяльності, використовуючи земельні паї селян конкретних населених пунктів і регіонів. Такий характер їх діяльності в умовах функціонування ринкових відносин не завжди забезпечує комплексність і збалансованість розвитку регіонів, зростають серйозні соціальні, економічні та екологічні проблеми сільських територій. При цьому слід враховувати і той факт, що вплив агрокомпаній на регіональний розвиток має цілком визначене спрямування, яке стосується насамперед економічних їх інтересів і не сприяє комплексному розвитку регіонів. Таким чином агрокомпанії не виступають полюсами соціально-економічного й екологічного розвитку регіонів. Це стосується, зокрема, впливу компаній на стан соціальних процесів, особливо на ринок праці, рівень життя населення, його демографічну поведінку, характер екологічних та екостичних змін, які стають нині найбільш гострими і пріоритетними проблемами розвитку сільських регіонів.

В цілому слід зазначити що дослідження регіонального розвитку нині набувають практичного спрямування. Серед дослідників регіональних проблем в Україні слід виділити М.М. Паламарчука, М.Д. Пістуна, Ф.Д. Заставного, О.І. Шаблія, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевського, А.Г. Мазура та ін. В працях українських вчених досліджуються територіальні системи виробництва, визначаються їх ознаки, впроваджується аналіз комплексного розвитку регіонів, обґрунтовуються перспективи їх подальшого розвитку тощо. Разом з тим, ряд проблем, пов'язаних з проблемами соціально-економічного розвитку сільських територій потребують подальших досліджень.

Постановка завдання

Звідси випливає важливе наукове завдання – поглиблення теоретичних засад щодо вирішення проблем і протиріч між діяльністю агрокомпаній та їх впливом на соціально-економічний розвиток регіонів. Це й обумовило вибір концептуальних наукових підходів, обґрунтування принципів та визначення чинників, які впливають на функціонування таких компаній в сільській місцевості, визначення їх ролі у розвитку як регіональної економіки, так і соціальних процесів сільських територій.

Результати та їх обговорення

Головною науковою ідеєю під час розробки теоретико-методологічних підходів до активізації регіонального соціально-економічного розвитку в сільській місцевості є ідея комплексності. Згідно з цією ідеєю стабільний і довготривалий розвиток сільських регіонів можливий за умови збалансованого комплексного вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. При цьому необхідним має бути таке зосередження і поєднання економічних та соціальних об'єктів, яке враховувало б наявні регіональні природні умови і ресурси, забезпечувало б їх ефективну територіальну організацію та використання і мало б стійку здатність до розвитку. Таким чином питання полягає в тому, що в нинішніх умовах глибокої дефіцитності ресурсів розвитку сільських територій, критичності у багатьох регіонах економічної, соціальної та екологічної ситуації необхідно створити базу (мережеву систему, центр, полюс, ядро) для стійкого відтворення і розвитку регіональних суспільних систем у сільській місцевості.

Важливим напрямом дослідження є розробка теоретико-методичних підходів до аналізу особливостей формування і функціонування найбільших землекористувачів в аграрній сфері – агропромислових компаній (агропромхолдингів), визначення їх ролі як можливих полюсів соціально-економічного розвитку сільських територій і обґрунтування на цій основі системи заходів щодо підвищення їх впливу на комплексний економічний, соціальний і екологічний розвиток сільських поселень, становлення соціо-еколого-економічноорієнтованої економіки на селі за умови стабільного відтворення головного капіталу сільської місцевості – продуктивного потенціалу земель і населення.

Вимагають поглибленого аналізу процеси регіонального функціонування агрокомпаній у сільській місцевості в умовах ринкової економіки, розробка теоретико-методологічних засад формування полюсів соціально-економічного зростання в сільській місцевості як засобу активізації регіонального розвитку України.

Наукові знання про об'єктивну реальність функціонування найкрупніших агроформувань в сільській місцевості можуть стати теоретичною платформою для визначення практичних принципів та конкретних механізмів вирішення складних соціально-економічних і екологічних проблем розвитку сільських територій.

Розробка наукових засад розвитку сільських регіонів набуває все більшої актуальності, оскільки зростає роль місцевого самоврядування. Мова йде про потребу сільських громад в об'єктивних рекомендаціях щодо формування в умовах нинішньої економічної дійсності регіональних стабільно відтворюючих соціально-економічних та екологічних систем у сільській місцевості. Ринкові умови обумовлюють формування специфічних за територіальною структурою і принципами функціонування агроформувань у сільській місцевості. З урахуванням сучасних реалій теоретичні знання про агросоціальні системи через сукупність принципів господарювання можуть стати дієвим фактором і засобом розвитку сільських регіонів.

Необхідність розвитку теоретичних засад розвитку сільських регіонів обумовлена ще й тим, що нинішній стан економічного, соціального і екологічного розвитку має значні регіональні відмінності. По суті, кожний регіон знаходиться на певній стадії суспільного розвитку, яка характеризується відповідним ступенем сформованості і взаємопов'язаності економічних, соціальних та екологічних систем. Тому для визначення шляхів майбутнього розвитку регіонів необхідно встановити особливості функціонування їх стрижневих галузей. Для цього слід розробити наукові підходи до дослідження крупних агрокомпаній,

проаналізувати нинішній стан їх функціонування, дати оцінку впливу сучасних чинників на нинішній і перспективний розвиток та розробити наукові рекомендації щодо підвищення їх ролі в активізації регіонального соціально-економічного розвитку сільських територій.

Розвиток регіонів характеризується динамічністю процесів – їх зростанням, досягненням максимально можливого рівня, депресією, спадом, переходом в іншу стадію, що свідчить про циклічність їх змін. Для кожної ланки цього циклу характерні специфічні економічні процеси та соціальна стабільність. Тому важливо виявити коливання таких змін у різних сферах економічної діяльності в регіоні і передбачити їх можливі соціальні та екологічні наслідки.

Особливо важливо для регіону забезпечити належний рівень зайнятості населення, формування ринку праці, уникнення соціальної напруги. Це вимагає врахування особливостей формування усєї сукупності елементів, які беруть участь у відтворювальному процесі, при розробці стратегії розвитку сільських територій. При цьому особливої уваги заслуговує діяльність базових профілюючих галузей економіки, які є провідними у забезпеченні економічного і соціального розвитку сільської місцевості, їх ядрами, вплив яких на всі процеси в регіоні є вирішальним.

У нинішній агропромисловій економічній системі України все більшу роль відіграють саме крупні монопольні об'єднання – агропромислові холдинги. Це обумовлено перевагами концентрації виробництва, капіталу та централізацією управління і отриманням стабільно високих прибутків. Тому монополізація і корпоратизація аграрної економіки стають пріоритетними напрямками діяльності в сільській місцевості.

Ядром монополії частіше всього виступає велике підприємство. Воно стає рушійною силою злиття і поглинання інших, насамперед дрібних підприємств, утворення вертикально і горизонтально інтегрованих систем-агрокомпаній.

Обсяги виробництва, прибутковості і зайнятості в таких системах вищі, ніж у малих підприємствах з відокремленим характером функціонування. Ринки товарів і послуг та зв'язки між підприємствами формують відповідні їх економічні простори.

Оцінюючи нинішні особливості інтеграції та монополізації аграрної економіки з позицій регіонально-просторового підходу, явним є те, що територіальна концентрація управління крупними монопольними об'єднаннями (місцезнаходження материнської компанії) локалізується головним чином у великих містах і агломераціях. Насамперед це стосується центральних офісів цих об'єднань. Вони виступають ядрами економічної і певною мірою соціальної системи регіонів, часто є визначальними як у фінансовій і соціальній, так і екологічній сферах територій їх зосередження.

Таким чином, розподіл структурних елементів агропромислового об'єднання по території та зв'язки між його компонентами утворюють єдиний економічний простір. Сила впливу великих компаній та їх об'єднань завдяки формуванню різноманітних та стабільних зв'язків між їх виробничими, обслуговуючими та іншими структурними елементами впливає на формування масштабів агропромислових економічних просторів. До того ж цей вплив настільки значний, що призводить до утворення макроекономічних просторів на основі формування глобальних ринків товарів і послуг. Дрібні ж аграрні підприємства формують локальні чи регіональні економічні простори.

Це дає підстави констатувати те, що регіони, в яких розміщені крупні агроформування, спроможні стати полюсами соціально-економічного їх росту, сформувати потужні регіонально-

просторові соціально-економічні системи і забезпечити високий рівень економічного і соціального життя населення, його зайнятості і стабільного розвитку.

Разом з тим, процеси інтеграції та монополізації аграрної економіки призводять до асиметрії регіонального соціально-економічного росту. Завдяки територіальній концентрації крупних компаній, які мають значні обсяги товарної продукції, прибутків, зайнятого персоналу, інші значні економічні, організаційні і структурні переваги, забезпечуються вищі рівні економічного і соціального розвитку регіонів їх локалізації.

Зазначена загальна тенденція формування інтегральних монопольних структур характерна для всієї агропромислової сфери України.

В нинішніх умовах господарювання в цій сфері відбувається активне зростання ролі крупних об'єднань, до яких входять виробники аграрної сировини та її переробники. При цьому характерним є територіальна концентрація центральних офісів таких компаній та їх реєстрація переважно у найбільш розвинутих регіонах.

Крупні фірми, зосереджуючись в економічно розвинутих регіонах впливають не лише на їх економічний і соціальний розвиток, але й сприяють формуванню міжрегіонального і глобального простору взаємодії.

Активне входження капіталу в агробізнес призводить до формування крупних аграрних та агропромислових компаній. Цим засвідчується галузевий корпоративний підхід до просторової організації та розвитку аграрної сфери.

Основним завданням діяльності таких компаній є виробництво і реалізація продукції та отримання прибутків. Засоби виробництва, робоча сила, організація діяльності в такому випадку мало пов'язані з комплексним соціально-економічним розвитком регіонів. Більше всього позначається їх діяльність на економіці центрів їх реєстрації як суб'єктів економічної діяльності.

Прикладом може бути реєстрація агрохолдингів, які займаються виробництвом і експортом продукції у Києві і Київській області, де зосереджено (zareєстровано місцезнаходження) майже третина від загальної їх кількості, що знаходяться в межах України.

Висновки

Підсумовуючи, слід зауважити, що зазначена загальна тенденція формування інтегральних монопольних структур характерна для всієї агропромислової сфери України.

Саме тому, надзвичайно актуальним сьогодні є вирішення важливого наукового завдання – пошук концептуальних наукових підходів, обґрунтування принципів та визначення чинників, що впливають на функціонування агрокомпаній в сільській місцевості, визначення їх ролі як у розвитку економічних, так і соціальних процесів сільських територій.

Список використаної літератури

1. Доценко А.І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура. – К.: РВПС України НАН України, «Фенікс», 2010. – 228 с.
2. Нова державна регіональна політика в Україні. Зб. наук. праць. За ред. В.С. Куйбіди. – К.: Крамар, 2009. – 232 с.
3. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика / Данилишин Б.М., Фащевський М.І., Чернюк Л.Г. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – 315 с.

-
4. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. / С.І. Дорогунцов, Л.Г. Чернюк, П.П. Борщевський, Б.М. Данилишин та ін. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.
5. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект. – К.: Міленіум, 2003.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2012

Научные и прикладные аспекты решения социально-экономических проблем развития сельских регионов

Ольшанская А.В.

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетмана

В статье определены теоретико-методологические и прикладные основы решения проблем социально-экономического развития сельских территорий. Обоснована необходимость обоснования принципов и определения факторов, влияющих на функционирование агрокомпаний в сельской местности, определения их роли как в развитии экономических, так и социальных процессов сельских территорий.

Ключевые слова: сельские территории, регион, социально-экономические проблемы развития.

Scientific and applied aspects of solving social and economic problems of rural areas

Olshanska A.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

In the article the theoretical, methodological, and practical problem of solving framework of socio-economic development of rural areas have determined. The necessity of study of the principles and to determine the factors affecting the operation of agricultural companies in rural areas, determination of their role in the development of economic and social processes in rural areas have grounded.

Keywords: rural areas, regions, socio-economic development issues.